

Anna-Mari Raunio

Esineiden rajat ja rajattomuus

Johdanto

Ihmiset, ideologiat ja tavarat liikkuvat yhä enemmän, nopeammin ja vaivat-
tomammin yli rajojen paikasta toiseen. Perinteisten maantieteellisten rajojen
merkitys on muuttunut; niiden lisäksi rajojen muotoutumista tapahtuu muilla
elämän alueilla, paikallisesti ja mikrotasolla. Rajat jäsenyivät fyysisestikin
lähemmäs yksittäistä ihmistä, samalla rajat ovat yhtä lailla mentaalisia kart-
toja ja mielikuvia kuin näkyviä esteitä ja rajoitteita. (Newman 2006, 144–
147.) Rajan merkitseminen ja sijoittaminen voi inhimillisessä elämässä tar-
koittaa monenlaista erottelemista; myös rajan erottelemat asiat voivat olla
monenlaisia. Ehkä tämänkin vuoksi rajan ja rajalla olemisen teema kiinnos-
taa juuri nyt eri alojen tutkijoita; tieteellinen keskustelu teemasta käy vilk-
kaana – yli tieteiden rajojen (Saarikoski 2006, 8).

Maantieteellinen raja erottelee valtioita toisistaan; se sijaitsee kartalla
”jossakin” mutta samalla se osoittaa sosiaalisia ja kulttuurisia eroja sekä ko-
rosta geopoliittista sijaintia tai historiaa. Kansallisvaltioiden rajat erottavat
”meidät” ”ei-meistä”. Rajat eivät ole vain kartalle piirrettyjä steriilejä viivoja
vaan sijaitsevat kaikkialla yhteiskunnassa, lukuisissa käytänteissä ja toimin-
tataavoissa, joiden perusteella jotkut määriytyvät kuulumaan rajojen sisäpuolel-
le ja jotkut ulkopuolelle (Paasi 2002, 158). Myös esineet on alettu nähdä
arkisessa elämässä elementteinä, jotka muokkaavat elämää ja luovat rajoja
(Sarantola-Weiss 2003, 31). Dittmar (1992, 57, 62) toteaa, että esineet ja nii-
den merkityksellistyminen palvelevat minän ja sinän, meidän ja muiden väli-
sen rajan etsimisessä. Raja sekä liittyy että sulkee pois, erottelee eri puolille.
Mutta rajat ovat kuitenkin ihmisten konstruoimia, sopimuksia (Rainio 2005,
103; Paasi 2002; Kerosuo 2006, 3).

Samalla tavalla muutkin eron teot perustuvat yleensä sopimukseen asioi-
den – tai esineiden – välisistä eroista ja samuudesta. Tässä mielessä erojen
tekeminen ja rajaaminen helpottaa elämää, tuo järjestystä ja auttaa hahmotta-
maan ympäröivää maailmaa. Rajoihin ei kiinnitä huomiota silloin, kun ne
vastaavat kulttuurisia odotuksia järjestä, merkityksistä ja järjestyksestä. Ra-
jat ovat itsestään selviä, kunnes ne tulevat tavalla tai toisella kyseenalaisiksi
tai toimivat meitä vastaan. Rajojen näyttäytymiseen ja rajalla olemisen koke-
mukseen liittyy hämmennystä, vieraantumista ja irrallaan oloa. Tämän vuoksi
rajoja pidetään yleensä haitallisina, asiana, jota pitää välttää. (Kerosuo
2006, 1; Saarikoski 2006, 10–11.)

Ihmiselämässä on monenlaisia rajoja ja monenlaista pyrkimystä rajojen ylittämiseen. Tässä artikkelissa tarkastelen, miten esineitä käytetään rajojen muodostamiseen ja muokkaamiseen – ja toisaalta rajojen ylittämiseen. Esitän joitakin näkemyksiä siitä, mitä rajat ja niiden ylittäminen voi esineiden yhteydessä tarkoittaa, ja pohdin, mikä saa ihmisen ”haluamaan” rajoja ja toisaalta pyrkimään niiden yli. Käytän käsitettä ”esine” laajasti: tarkoitan sillä tässä yhteydessä kaikenlaisia muotoilun tuotteita, artefakteja, mukaan lukien myös vaatteet.

Ihmisen esineellisyys ja esineen inhimillisyys

Aika ajoin käydään keskustelua siitä, onko ihminen perimänsä vai ympäristönsä tuote tai tulos – ja toisaalta voidaan myös ajatella, että ihminen voi olla toisaalta aikansa tuote tai että yksilö on kulttuurinen tai kulttuurin artefakti (Harré 1983, 20). Olennaista tässä yhteydessä ei niinkään ole se, minkä tuote ihminen on, vaan se, että ei ole lainkaan vierasta ajatella, että ihminen on jonkin tuote tai jonkun tuottamaa, jossain mielessä. Vastausehdotuksetkin tosiaan pohtivat lähinnä sitä, minkä tai minkälainen tuote ihminen on, ei sitä, voiko ihminen ylipäänsä olla tuote. Mikä sitten rajaa ja erottaa ihmistä ja esinettä – vai erottaako mikään?

Ihmisen esineellistymiseen ja esineellistämiseen liittyy usein se, että ihmistä on jotenkin rakennettu tai tehty, äärimmillään leikeltä ja muunneltu, jotakin tiettyä tarkoitusta varten. Äärimmillään rakennettu ja tuotteistettu ihminen lakkaa olemasta subjekti; hänestä tulee objekti, jota myös tarkastellaan kuin esinettä, tuotannon tuloksena: materiaalisena, itsenäiseen toimintaan kykenemättömänä kohteena. Esineellistetty tai esineellistynyt ihminen on jotakin selvästi vähemmän kuin inhimillinen ihminen. Esineellistetty on potentiaalinen kohde vallankäytölle ja alistamiselle, siis epäinhimilliselle kohtelulle. (Hotinen 2003.) Kaikenlainen ihmisen ominaisuuksilla kilpaileminen ja erilaiset tosi-tv:n muodot ovat lisänneet tilanteita ja paikkoja, joissa ihmisen tarkastelu objektina on sekä mahdollista että sallittua, jopa toivottavaa.

Vastaavasti esinettä voidaan pitää inhimillisenä tai siihen voidaan tulkita inhimillisiä ominaisuuksia. Esineiden, paikkojen ja eläinten inhimillistämisen on ehkä ihmisen tapa yrittää ymmärtää esineiden toimintaa tai paikkojen luonnetta. Inhimillistämisen voi olla sitä, että esineelle annetaan nimi, puhutellaan esinettä inhimillisenä olentona tai odotetaan sen toimivan kuten elollinen olento. Jonkin itselle kuuluvan, kuten vaatekappaleen, nimeäminen erittelee sen erityiseksi ja erilaiseksi kuin muut vastaavat esineet. 24-vuotias nainen kuvailee lapsuutensa ainutkertaisena muistona ”tiikerihaalaria”:

”70-luvun puolivälissä, kun olin alle kouluikäinen, mielivaatteeni oli sis-koltani perimä ’tiikerihaalari’. Se oli kelta-oranssi raidallinen ja pehmeää froteeta, ja siitä oli kulunut polvet puhki. Kun haalari kävi lyhyeksi näp-päränä tyttönä leikkasin jalkaterät auki. Käytin haalaria vielä silloinkin, kun se ulottui enää polviin. Tiikerihaalari oli äitini kauhistus. Hän osti minulle uuden haalarin, ruskean tekokuituisen, mutta se ei saanut suosio-tani.” (EK39)

Korpelan (1990) aineistossa jotkut nuoret kuvasivat huonetta kuten inhi-millistä olentoa; oma huone saattoi olla esimerkiksi ymmärtävä kuuntelija tai lohduttaa epäonnistumisen jälkeen. Huoneessa olevilla esineillä voi olla eri-tyinen tehtävänsä tyynnyttämisessä ja lohduttamisessa. Esine saattaa antaa lohtua, turvaa tai olla väline huonon olon purkamiseen – tai vahvistaa hyvää oloa ja positiivista kokemusta.

”Jos sylissäni on oma kitarani, niin silloin minulla ei ole mitään muuta tekemistä. Tyynyn ollessa puristuksissa sylissäni on ’iso-vitutus’! Kaikki ottaa päähän, eikä kenessäkään ole mitään hyvää. Jos tyyny on sylissäni ja kasetilta tulee Sadin hemppariipsejä, silloin on meikäläiselläkin hemp-pariolo” Anna 18 v (sit. Korpela 1990).

Lasten ja nuorten tavoista inhimillistää esineitä ja paikkoja on raportoitu- ja havaintoja, joskaan esimerkiksi nimien antaminen esineille ei liity ainoas-taan lapsuuteen ja nuoruuteen, vaan on eri muodoissaan ihmisen tapa eritellä ympäristöään (esim. Korpela 1990, 1992). Myös muotoilijat, suunnittelijat ja markkinoijat toteuttavat tätä ideaa: esineille ja vaatekappaleille voidaan an-taa nimi, joka voi liittyä esineen muotoon, kuvioon, suunnittelijan intention tai inspiraation lähteeseen (esim. ateljee-vaatteista Koskennurmi-Sivonen 1998). Esineiden nimillä ja nimeämisellä lienee tuotannollisiakin syitä; voi-daan ajatella, että käyttäjän näkökulmasta nimellä voidaan teollisesti tuote-tulle saada intiimimpi ja henkilökohtaisempi sävy; yksittäiskappaleella nimi lisää ja vahvistaa kokemusta esineen ainutkertaisuudesta.

Eräs selitys esineiden elollistamiselle ja elottoman inhimillistämiseksi on, että näin haetaan välitöntä yhteyttä maailmaan, jotta ihminen voi tuntea kuu-luvansa johonkin ja vähentää erillisyyden tunnetta. Ihminen pyrkii tuotta-maan ja pitämään yllä jatkuvuutta oman kokemusmaailman kanssa, ja tähän inhimillistäminen ja nimeäminen ovat keinoja. Nimeämällä pyritään varmis-tamaan esineen toimivuus ja osallisuus ihmisen toimintoihin, tällä tavalla ta-voitteena on myös psyykinen toimintakyky. (Korpela 1990; 1992, 66–67.) Ihmisen ja esineen välistä rajaa muuntelemalla ihminen itse säätelee siis ko-kemusta omasta itsestään.

Esineet ruumiin reunalla

Esineiden inhimillistämässä ja nimeämisessä on viitteitä siihen, että esineympäristöllä säädellään omaan itseen liittyviä kokemuksia. Ihmisen ja esineiden välistä suhdetta koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että ihmiset liittävät spontaanisti, vaistomaisesti materiaalisia esineitä minuutensa osaksi, joko suoraan tai välillisesti. Dittmar (1992, 44–58) kutsuu tätä minuuden fyysiseksi laajentumiseksi (*extended self*), jolla tarkoitetaan sitä, että ihmisen minuus ei fyysisestikään rajoitu hänen ruumiinsa rajoihin, vaan se voi ”sijaita” konkreettisesti myös materiaalisessa ympäristössä. Ajatus minuuden laajentumisen konkretiasta on monella tavalla ongelmallinen, mutta ei muuta miksikään sitä, että ihmisillä on todellisia kokemuksia siitä, että esine voi olla kiinteä osa minuutta.

Mitä voi olla näiden minuuden jatkumisen kokemusten tai tarpeiden taustalla? Utraisen (1996, 54–55) mukaan ihmistä, subjektiä, määrittää jatkuvasi keskeneräisyys, jonka se erityisen vahvasti tuntee ruumiinsa reuna-alueilla ja jota se yrittää paikata erilaisilla täydentävillä objekteilla. Naukkarinen (1999, 37–42) kuvaa ihmisruumiin tarvitsevan jatkeita, apuvälineitä, täydennyksiä ja korvikkeita puutteisiinsa. Näillä ruumiin jatkeilla ihminen varmistaa mahdollisuuden vuorovaikutukseen muiden kanssa. Kommunikaatio tapahtuu pitkälti verbaalisella kielellä, mutta verbaalisen kielen välittyminen tarvitsee usein avukseen kyniä, ääniaaltoja, tietokoneita, polkupyöriä ja kaikenlaista muuta, jolla ruumista autetaan ja jatketaan.

Naukkarinen (1999, 38) toteaa myös, että elinympäristössä on asioita, jotka ovat paljon selvemmin suhteessa ruumiiseen kuin jotkut muut; vaatteet, silmälasit, kynät tai korut ovat välittömästi kiinni ruumiissa, ne auttavat ja antavat hyvin selvästi lisän ruumiin toimintoihin; jotkut esineet ovat välttämättömiä elämän ylläpitämiseksi. Onko sitten ihmisen ihoon tatuoitu kuva jotakin erillistä, esineellistä vai osa ruumista? Missä menee avaruuspuvun ja sitä käyttävän ihmisen välinen raja?

Konkreettisimmillaan – ja äärimmillään – ruumiin keskeneräisyys, puutteellisuus ja jatkamisen tarve tuntuu silloin, kun ruumiin toiminnot heikentyvät tai puuttuvat: kuulemiseen tarvitaan kuulolaite, kävelemiseen proteesi tai sydämen lyönnille tahdistin. Nämä ruumiin toimintoja korjaavat ja täydentävät esineet muuttavat ihmisen suhdetta ruumiin ulkopuoliseenkin maailmaan fundamentaalisesti. Ruumiin teknologisella muotoilulla voidaan ohittaa ja täydentää sen vajavaisuuksia. Kun ruumiin jatkeet ovat käytössä, ne katoavat tähän käyttöön ja siinä mielessä sulautuvat orgaanisesti ruumiiseen. (Naukkarinen 1999, 42; Inkinen 2000, 178.) Naukkarinen (1999, 38) sanoo asian niin, että omalla ruumiilla ja ympäröivällä maailmalla ei ole selvää ja absoluuttista rajaa eivätkä ne ole dikotomisessa suhteessa. Ei ole siis olemassa yksiselitteistä vastausta siihen, mikä on ruumista ja mikä on sen jatketta; raja on ohut eikä aina edes konkreettinen.

Teknologinen ihminen ja kannettava teknologia

Muotoiluun sovelletut teknologiset innovaatiot ovat osa ruumiin, ihmisen ja ruumiin jatkeiden välisen rajan hämärtymistä. Materiaalitekniikan kehittyminen on tehnyt mahdolliseksi materiaalit, jotka mukailevat ja myötäilevät ruumista, jolloin ne entistä tarkemmin sopeutuvat ihmisruumiin mikroilmastoon. Perinteisesti elottomiin esineisiin on mahdollista liittää reagoivia tai ns. älykkäitä komponentteja, jotka muuttavat olennaisesti esineen ja ihmisen suhdetta: esine reagoi ihmisen toimintaan tai fyysiseen olotilaan ja kommunikoi takaisin ihmiselle, ehkä muuttaen toimintaansa tai olomuotoaan. Esine ei ole silloin mykkä objekti ja olosuhteiden vastaanottaja, vaan subjekti, joka myös aktiivisesti reagoi ympäristön olosuhteisiin. Esine muuttaa ihmisen toimintamahdollisuuksia ja venyttää fyysisesti mahdollisen toiminnan rajaa. (Matala 2007.)

Kommunikoivuus on jo perinteisesti science fiction -kirjallisuudessa ja elokuvissa keskeinen kaikenlaisten suojapukujen, panssareiden ja muiden ruumiin jatkeiden ominaisuus (Dant 1999, 176–180). Samaan genreen kuuluu myös kyborgi, osittain ihminen, osittain kone: robotti, jolla on ihmismäisiä ominaisuuksia tai vastaavasti ihminen, jonka kehoa on ”viritetty” uusimman teknologian avulla. Kyborgin käsite voidaan myös ymmärtää arkisesti: hitech-pyörätuolilla liikkuva tai formulakuski autossaan voidaan mieltää ”kyberneettiseksi organismiksi”, jolloin kyborgi on metafora, johon tiivistyy modernissa maailmassa tapahtuva ihmisruumiin ja teknologian kietoutuminen toisiinsa. (Inkinen 2000, 177; Matala 2007, 101–102.)

Inkinen (2000, 167–177) toteaa, että monet ajankohtaiset identiteettikysymykset kytkeytyvät elimellisesti ihmisen ja koneen väliseen suhteeseen. Teknisen kehityksen myötä on biologis-orgaanisen – ihmisen – ja teknologisen – koneen – välinen raja olennaisesti hämärtynyt. Ihmisen ja artefaktien yhteensopivuuden ja toimivuuden kannalta yksi ydinkysymys on Inkisen mukaan se, liukeneeko subjekti teknologiaan vai käyttääkö sitä aistiensa laajentumana, kehollisen toiminnan uusina ulottuvuuksina.

Teknologian kehittyminen vaikuttaa myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Esimerkiksi teknologian ja vaateen synergia saattaa Quinnan (2003, 28) mukaan jopa järjestää uudelleen ihmisyhteisöjä jakamalla tai sitomalla ihmiset omiin ”kuoriinsa” ennemmin kuin yhdistämällä heitä toimimaan yhdessä ja samassa ympäristössä. Tässä mielessä teknologiset innovaatiot saattavat edistää ihmisten erillisyyttä ja eristymistä. Teknologisoituvissa vaatteissa ja muissakin esineissä on sosiaalisuuden ja yksityisyyden paradoksi: yhtäaikaan on mahdollista jättää itsestään enemmän jälkiä muille ja tiivistää kommunikointia sekä samalla eristäytyä muista, menemällä konkreetisti kauas ja ”vaipumalla” esimerkiksi oman vaateen ilmastoon tai virtuaalimaailmaan. Kettleyn (2004) mukaan yksi syy erilaisten teknologiasovellusten kehittämiseen on ihmisen yhä kasvava halu autenttisiin, alkuperäisiin ja samal-

la myös yksilöllisiin ja yksityisiin kokemuksiin. Teknologian avulla oma tuote, vaate, voidaan virittää vastaamaan yksilöllisiä tai sellaiseksi arvioituja tarpeita; tai ainakin tuotteissa on se mahdollisuus.

Esineisiin sijoitetun teknologian mukana esineiden perusfunktiokin muuttuu. Kettley (2004) toteaa, että kyse on siitä, että materiaaliset esineet alkavat olla yhä enemmän palveluja, kuten erilaisia esineessä olevia interaktiivisia ominaisuuksia (ks. Risikko & Marttila-Vesalainen 2006, 126). Kettley (2004) esimerkiksi määrittelee kehittämänsä turvapeiton olevan ”puoliksi tuote, puoliksi palvelu”. Palvelu tarkoittaa sitä, että käsinkosketeltava materiaalisuus sisältää immateriaalisia toimintoja, esine rekisteröi sekä käyttäjän että häntä ympäröivän maailman ominaisuuksia ja muutoksia niissä. Visiona lienee teknologian limittyminen ihmisten arkeen niin, että siitä ei olla enää tietoisia ja jonkinasteinen yhteensulautuminen on todellisuutta. (Matala 2007.)

Liikkuva ihminen, liikkuvat esineet

Esineisiin sisältyvät palvelut ja palveluiden kaltaiset ominaisuudet ovat omiaan lisäämään ihmisen liikkumisvapautta ja tunnetta mahdollisuuksista liikua. Ihmisten, esineiden ja tilojen keskinäinen suhde muuttuu, kun mukana kulkevalla esineellä on mahdollista kommunikoida ja tiedottaa omasta olotilasta; tila ja paikka ovat silloin jotakin, joka on ihmisen mukana eikä yksinomaan jotakin jonne mennään. Paikkaan ja tilaan pysähtymisen ja sitoutumisen sijaan elämä voi muotoutua vaeltamiseksi, nomadismiksi. Nykyvaeltamisen ideologiaan kuuluu ajatus, että alueisiin ja alueellisiin yhteisöihin kiinnittyminen ei ole paikkasidonnaista. Ihminen vaeltelee paikkojen välillä, kiinnittymättä tai pysähtymättä varsinaisesti minnekään sen mukaan, mikä on ”mun juttu”. (Ks. Moring 2000.) Tällaisessa elämäntavassa esineet ja materiaallinen ympäristö ovat jotakin kovin muuta kuin paikkasidonnaisessa ”peruselämässä”. Kotipaikka liikutetaan yhteisöön, ei toisinpäin, niin kuin perinteisesti on tehty. Ihminen ei luo nahkaansa uudelleen, vaan sosiaalisen ympäristönsä.

Postmodernien teoreetikkojen kirjoituksissa visioidaankin usein maailmaa, jossa erilaiset rajat, erityisesti maantieteelliset rajat, menettävät merkityksensä. Kansallisuus ja asuinpaikka eivät näissä visioissa ole enää ensisijaisia identiteettikategorioita. (Rainio 2005, 112.) Postmodernissa ajattelussa nähdäänkin, että ihminen on vapautunut (tai vapautumassa) yksilöksi, jolla on mahdollisuus ja vastuu itse tehdä päätös siitä, kuinka olla ja elää; subjektin identiteetti muovautuu sosiaalisessa tilassa ja kontekstissa. Vaeltaminen ja kodittomuus voivat olla myös elämäntilanne, johon on ajauduttu tai jouduttu vastoin omaa tahtoa tai pakosta. Silloin nomadismissa ja irrallaan olemisessä ei ole kyse postmodernin ihmiskäsityksen toteuttamisesta, vaan yksi-

lön syrjäytymisestä ja sosiaalisesta paitsiosta. Vaeltelu haastaa myös esine-
maailmaa: Onko mahdollista suunnitella esineitä, joissa nämä yksityisyyden,
yhteisöllisyyden, liikkuvuuden ja paikallaan pysymisen muodot on otettu
huomioon? Onko esineillä syytä tukea elämänmuotoa, joka jossain mielessä
on vastoin ihmisen pyrkimystä pysyvyyteen, lämpöön ja turvaan? Toisaalta,
liikkuvuuden ideologia pakottaa perustavasti pohtimaan suhdetta esineisiin
ja niiden tarpeellisuuteen jokapäiväisissä toimissa.

Uusista virtuaalisista tiloista ja tietystä liikkumavapauden lisääntymisestä
huolimatta valtioiden rajat ovat osa ihmisten arkielämää, samoin monet muut
tekemistä rajoittavat ja rajaavat asiat. Esineiden materiaalisuuskin on jonkin-
lainen raja (ks. Lupton & Noble 2002). Lisääntynyt vapaus johtaa toisaalta
etsimään ja luomaan rajoitteita ja rajoja toisilla perusteilla. Nationalismi ja
populismi tiukentavat ja korostavat rajoja sekä kertovat toisenlaista, päinvas-
taista kertomusta rajojen asettamisesta: uusia rajauksia syntyy ja rajoja nou-
see. (Paasi 2002, 155–156; Rainio 2005, 112.) Lievemässä muodossa eri-
laiset kansallisuuteen ja paikallisuuteen viittaavat esineet saattavat olla jopa
muoti. Vanhoja paikallisia symbolisia tuotteita otetaan uudelleen käyttöön, ja
niiden paikallisuuteen viittaava sisältö saa uutta vahvistusta; paikallisuutta
voidaan korostaa esimerkiksi matkailuun liittyvien tuotteiden kehittämisen
lähtökohtana.

Esine, tila ja paikka

Paikallisuus kytkee esineitä johonkin maantieteelliseen, rajattuun paikkaan
tai alueeseen. Paikallisuuteen liittyy myös mentaalinen puoli: jussipaita ei
kytkedy vain maantieteelliseen alueeseen ja perinteeseen, vaan se merkitsee
myös tietynalaista asennetta, mentaliteettia. (Ks. Luutonen 1997.) Paikalli-
suuden taustalla on ihmisen kokemus johonkin kuulumisesta, suhteesta ym-
päristöön ja ympärillä oleviin esineisiin. Ihmisen paikka muodostuu, kun
ympäristöön liitetään merkityksiä, kun tila täytetään tunteilla, muistoilla, toi-
veilla ja peloilla; tilasta tulee subjektiivisesti koettu paikka. Yleensä paikalli-
suuden ja paikan tunne syntyy ajan myötä, arjen toiminnoissa. Ihminen kar-
toittaa ympäristöään ennen kaikkea liikkumalla ja käyttämällä. (Aura, Horelli
& Korpela 1997, 127–129; Tani 1999, 211; Zeisel 2006, 357.)

Miten ihminen muokkaa tiloja paikoiksi, kytkee kokemuksiin ja merki-
tyksiä ympäristöön esineillä? Yksinkertaisimmillaan jo esineiden sijoittami-
nen tilaan on eräs tapa merkitä, personalisoida tilaa. Personalisoinnilla tar-
koitetaan toimintaa tai tekoa, jolla ihminen muokkaa tilaa omaksi paikaksi.
Personalisointi heijastaa, reflektoi tai seuraa ihmisen persoonallisuutta, men-
neisyyttä ja toiveita. (Aura, Horelli & Korpela 1997, 60–61; Zeisel 2006,
357.) Digby (2006, 184–185) sanoo, että esineiden sijoittaminen samalla
”varustaa” tilan ihmisen identiteetillä ja tekee siitä hänen paikkansa. Tila,

jossa ei ole mitään vihjeitä tai jälkiä siinä toimivasta ihmisestä, tuntuu kylmältä ja kolkolta, esineiden personalisointi tai yksilöllistäminen muuttaa yleisen tai persoonattoman tilan henkilökohtaiseksi. Työhuoneen tai vaikka tietokoneen näytön muokkaaminen pehmentää työn ja kodin, julkisen ja yksityisen välistä rajaa. (Lupton & Noble 2002.)

Ihmisen kannalta tilojen merkitseminen ja personalisointi yleensä tarkoittaa toimintakyvyn lisääntymistä tai paranemista. Eri paikkoihin sijoitetut ja jätetyt omat jäljet muistuttavat minästä, muodostavat jatkumon elämän eri paikkojen välille. Personalisoitu ympäristö ilmaisee muille ihmisille, keitä olemme, sekä sisältää vihjeitä itseen liittyvistä muistoista ja tunteista. Muistojen vahvistaminen personalisoidun ympäristön avulla, vahvistaa tunnetta siitä, keitä olemme. (Aura, Horelli & Korpela 1997, 60–62.) Samalla tavalla läheisten valokuvat kukkarossa muistuttavat tärkeistä ihmissuhteista, liikkui-pa kukkaro ja sen käyttäjä missä tahansa. Tällaiset pienetkin asiat voivat olla terveelle ihmiselle riittävä vihje jatkuvuudesta.

Zeisel (2006, 356–357) toteaa, että ympäristön personalisoidut vihjeet ovat vielä tärkeämpiä ihmisille, joiden aivot eivät toimi normaalisti, kuten Alzheimer-potilailla. He tarvitsevat voimakkaita vihjeitä ja muistitukia, koska heidän tunteensa ja käsityksensä siitä, keitä he ovat, katoavat helposti. Jatkuvuuden tunnetta tuottavat vihjeet omasta historiasta saattavat auttaa pääsemään yli katoamisen tunteista. Perheenjäsenten kuvat makuuhuoneen seinällä, omista saavutuksista kertovat esineet, aikaisemmista asunnoista ja kodeista muistuttavat esineet ja esineiden järjestys auttavat säilymään tietoisina itsestä ihmisinä, joilla on menneisyys ja saavutuksia. Ruotsissa hoitokodin yhteisten tilojen sisustus toteutettiin asukkaiden aktiivisen iän tyyliin, yksityishuoneissa käytettiin potilaan ja perheen huonekaluja ja esineitä. Potilaita havainnoidessa huomattiin, että kodinomaisuus ja tuttuus lisäsivät potilaiden aktiivisuutta ja yleistä kiinnostuneisuutta ympärillä tapahtuvaan. (Korpela 2003.) Esineet ovat konkreettinen jatkumo eri paikkojen, tilojen ja myös ihmisen elinkaaren vaiheiden välillä.

Esineiden sijoittaminen tilaan, ”esinejärjestelyt”, määrittävät ja ohjaavat tilassa toimimista: ne tukevat tietynlaista toimimista sekä vaikeuttavat ja estävät toisia, säätelevät toimintamahdollisuuksia. Ihminen liikkuu eri tavalla tilassa, jossa on vain muutama esine, kuin tilassa, jossa on runsaasti esineitä; tavaroiden saavutettavuus tai sijoittelu vaikkapa keittiössä vaikuttaa työskentelytapaan ja miellyttävyyteen. Tällä tavalla esineet tilassa säätelevät ja jäsentävät käyttäjiensä elämää. (Ks. Saarikangas 1999.) Alitajuisesti ja vaistomaisesti ihminen pyrkii rakentamaan verkoston tai jollakin tavalla limittämään elämänsä keskeiset elementit, tilatkin, toisiinsa.

Esineet tilassa voivat suunnata ja ohjata liikkumista; ne voivat estää liikkumista tai jakaa tilaa osiin. Sohva olohuoneessa voi olla kahden ihmisen tapaamisen paikka tai kappale, joka erittelee tilan kahteen osaan; patsas aukiolla voi olla kohtaamispaikka tai jakaa tilan eri puoliin. Zeisel (2006, 212–

213) toteaa, että esineet voivat joko pitää ihmisiä erillään tai liittää heitä toisiinsa jollakin (tai kaikilla) aistimusten alueella. Elementit, jotka jakavat ja yhdistävät tiloja, järjestävät mahdollisuuksia ihmisten välisille toiminnallisille suhteille. Korpela (2001) kuvaa ihmisen sosiaalista elämää ”heiluriliikkeenä” yhteisyyden, sosiaalisen elämän, ja yksityisyyden etsimisen välillä. Ihminen tarvitsee yksityisyyttä sosiaalisuuden vastapainoksi. Kun sosiaalisuuden pakkoja ja vaatimuksia on liikaa, ihminen hakee aktiivisesti mahdollisuutta yksityisyyteen ja päinvastoin. Esineiden järjestämisellä voidaan tukea tätä ihmisen perustarvetta esimerkiksi luomalla tiloja, jotka aukeavat vuorovaikutukselle ja toisaalta taas sulkeutuvat ja antavat mahdollisuuden vetäytymiseen.

Psykologisesti tärkeää on, että tilojen kontrollointi juuri yksityisyyden ja sosiaalisuuden vuorottelun näkökulmasta on mahdollista. Olennaista ihmisen hyvinvoinnin kannalta on, että yksityisyyden ja sosiaalisuuden vuorottelu on valinnaista ja omassa kontrollissa. Jos siihen ei ole suoraan mahdollisuuksia, ihminen kehittää erilaisia, joskus hienovaraisiakin keinoja kontrollointiin. Kontrollointi voi olla todellista tai symbolista: esimerkiksi esineet voivat olla joko suoria välineitä ympäristön kontrollointiin, kuten työkalut, tai sosiaalisen kontrollin välineitä, kuten lahjat tai esineiden käytön salliminen tai kieltäminen. Nuoren huoneen oveen ilmestyy lappu ”Pääsy kielletty”; aikuinen ihminen ehkä vetää oven kiinni, sijoittelee omia esineitään paikkoihin tai järjestele huonekaluja uudelleen – rajaa tilaa itselleen. (Aura, Horelli & Korpela 1997, 135–147.) Dittmarin (1992, 56, 89) mukaan esineiden kontrollointi johtaa tekemään eron minän ja muiden välille; näin tulkittuna esineet kietoutuvat identiteetin muotoutumiseen jo varhain.

Kontrolloinnin ja valinnaisuuden kokemukseen saattaa riittää hyvinkin pieni vihje tai elementti. Ihmisen kyky ja mahdollisuus käyttää esimerkiksi esineitä tähän tarkoitukseen vaihtelee eri olosuhteissa ja elämänvaiheissa. Olennaista on, että ihminen voi aidosti kokea itse päättävänsä, millä tavalla ja milloin hän osallistuu vuorovaikutukseen. Esineiden, tilojen ja paikkojen kontrolloinnissa on kyse myös mielentilan luomisesta ja oman olotilan säätelämisestä.

Elämän säätelyä rajoilla

Yksinkertaistettuna rajojen muotoileminen esineiden avulla voi olla joko toiminnan tai tunteiden säätelystä. Tarve rajattomuuden ja jatkuvuuden kokemiseen johtaa etsimään sujuvia siirtymiä yli materiaalien, artefaktien ja kanssaihminen; toisaalta esineiden avulla on mahdollista osoittaa eroja erilaisten fyysisten ja psyykkisten tilojen välillä. Rajojen säätelyllä säädellään kokemusta oman olemisen jatkuvuudesta ja muutoksesta. Tässä mielessä esineet liittyvät yhtäaikaisesti sekä avaruuteen että rajattuun fyysiseen, geometri-

seen tilaan ja edelleen rajoiltaan epämääräisempään mielentilaan, myös ruumiilliseen ja henkiseen vointiin, ihmisen olotilaan (Saarikangas 2006, 12, 49–50).

Oman olotilan säätelyssä monenlaista esineillä ja esineiden kanssa toimimista voi ajatella korjausliikkeenä (Utriainen 2006), kun suhde maailmaan tuntuu sekavalta, epämääräiseltä tai kaipaa rajojen asettamista. Utriainen (2006, 254) käyttää käsitettä ”minimaalinen toimijuus”, jolla hän tarkoittaa sellaista huomaamatonta ja tavanomaista toimintaa, jolla ihminen pitää kiinni maailmasta, silloinkin, kun maailma ei pidä ihmisestä kiinni tai huolta. Arjen pienistä toimista, kuten kodissa puuhastelusta ja esineiden hoitamisesta, voi tulla toimintaa, joka pitää ihmistä kiinni maailmassa. Näillä toimilla ja tekemisillä pidetään yllä maailman ja oman identiteetin jatkuvuutta tilanteissa, joissa niiden jatkuvuus tavalla tai toisella on uhattuna. (Vuorinen 1990; Korpela 1992.)

Minimaalinen toimijuus voidaan nähdä ihmisen tapana pitää huolta identiteetistään, kun hän kokee psyykkistä epäjärjestystä. Identiteetti sekä vaatii huolenpitoa että herättää huolta. (Utriainen 2006, 13–18.) Ihminen voi sitoa ja varata ympäristön erilaisia kohteita, kuten esineitä, säätelyn ja huolenpidon välineeksi, identiteetin ylläpitämisen ja uusintamisen tueksi. Huolenpito ja säätely voi tapahtua mitä moninaisimman toiminnan ja kuvittelun kautta; kohteista tulee psyykkisesti sidottuja tai varattuja korjausliikkeen työkaluiksi. (Vuorinen 1990; Aura, Horelli & Korpela 1997; Korpela 2003; Utriainen 2006, 13–14.) Ihmisellä on usein luontainen tai vaistomainen tieto siitä, mitä hän tarvitsee ja minkälainen korjaava liike tasapainottaisi kallellaan olevan kokemuksen (Korpela 1995; 2003).

Ihmisen peruspyrkimys on säilyttää itselleen luonteenomainen minäkokemus: sen mielihyväsävyisyys ja itsemääräämisen tunne. Ihmisen psyykkinen elämä on jatkuvaa tunteiden, mielialan ja minäkokemuksen säätelyä. Psyykkinen epäjärjestys on tietoisuuden tavallinen tila – ihminen kokee kuitenkin psyykkisen sekavuuden epämiellyttäväksi, ja sen tilalle tavoitellaan mielekästä järjestystä. (Vuorinen 1990; Korpela 1995; 2003.)

Normanin (2004, 87) näkemys on, että artefaktien todellinen arvo ei olekaan niissä toiminnoissa, joita niillä voi tehdä, vaan siinä, että ne kohtaavat ihmisen emotionaaliset tarpeet. Ihmiselle on tärkeää vahvistaa tai tukea minäkuvaansa ja omaa paikkaansa maailmassa – fyysinen ympäristö valikoituu välineeksi näistä tarpeista huolehtimiseen. Normanin ajatusta artefaktien arvosta voidaan jatkaa edelleen niin, että artefaktit, jotka vastaavat ihmisen emotionaalista tarvitsevuutta, antavat puolestaan toimintamahdollisuuksia ja tukevat ihmisen toimintaa toivotusti. Esineet ovat joukko resursseja, joilla on materiaalisia ominaisuuksia ihmisen elinympäristössä toimimista varten (Tani 1996, 103–104; Bubolz & Sontag 1993).

Ihmisen on voitava aktiivisesti säädellä suhdettaan fyysiseen ympäristöön; sen avulla hän luo käsitystään itsestään, ylläpitää minuuttaan ja raken-

taa identiteettiään (Aura, Horelli & Korpela 1997, 47–48; Korpela 1995; 2003). Rajojen muodostaminen ja muokkaaminen ovat yksi aktiivinen säätelämisen tapa; olennaista on myös se, että rajat – ja niiden ylittäminen – ovat elementti, jota on mahdollista kontrolloida. Tällä tavalla rajojen muokkaamisen prosessi kytkeytyy myös ihmisen identiteetin ja minuuden määriytymiseen. (Ks. Korpela 1995, 32; 2002, 363; Newman 2006, 147–148.) Tässä prosessissa fyysinen ympäristö on osallisena niin, että se antaa mahdollisuuden sekä asettaa että muunnella minuuden ja identiteetin rajoja sekä tavoitteita ja käsityksiä, jotta ihminen voi säilyttää riittävän itsemääräämisen tunteen jatkuvaa ympäristön uudelleenmäärittymistä vastaan (vrt. Attfield 2000). Esineiden erityinen resurssi on se, että ne antavat ihmiselle mahdollisuuden säilyttää tuntuman omaan itseensä muuttuvissa, erilaisissa olosuhteissa.

Lähteet

- Attfield, J. 2000. *Wild things. The material culture of everyday life*. Oxford: Berg.
- Aura, S., Horelli, L. & Korpela, K. 1997. *Ympäristöpsykologian perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Buboltz, M. M. & Sontag, M. S. 1993. Human ecology theory. Teoksessa P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm & S. K. Steiments (toim.) *Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach*. New York: Plenum Press, 419–448.
- Dant, T. 1999. *Material culture in the social world*. Buckingham: Open University Press.
- Digby, S. 2006. The casket of magic: Home and identity from salvaged objects. *Home Cultures* 3 (2), 169–190.
- Dittmar, H. 1992. *The social psychology of material possessions*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Harré, R. 1983. *Personal being: a theory for individual psychology*. Oxford: Blackwell.
- Hotinen, J.-P. 2003. Esine. Verkkojulkaisu <http://www.teak.fi/Julkaisut/Elektra4_Esine.htm>. (Luettu 21.8.2006.)
- Inkinen, S. 2000. ”Kybermaailma” identiteetin rakentajana. – Lähtökohtia, ongelmia, peruskäsitteitä. Teoksessa H. Tapper (toim.) *Me median maiseissa*. Helsinki: Palmenia, 166–202.
- Kerosuo, H. 2006. *Boundaries in action. An activity-theoretical study of development, learning and change in health care for patients with multiple and chronic illness*. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen julkaisu.

- Kettley, S. 2004. The materiality of wearable computers – craft and authentic user experience. Verkkojulkaisu Pixelraiders2. <<http://www.pixelraiders.org>>. (Luettu 14.9.2006.)
- Korpela, K. 1990. Nuorten kokemukset mielipaikoistaan psyykkisen itsesäätelyn tukena. Lisensiaatin tutkimus. Jyväskylän yliopisto, psykologian laitos.
- Korpela, K. 1995. Developing the environmental self-regulation hypothesis. Acta Universitatis Tamperensis ser A 446.
- Korpela, K. 2001. Viheralueiden merkitys ihmiselle. Teoksessa U. Gabrielson (toim.) Vihreä kaupunki? Tutkijoiden ja kansanedustajien seuran julkaisuja 3. Verkkojulkaisu <<http://www.eduskunta.fi/tutkas/julk0301.pdf>>, 8–11.
- Korpela, K. 2002. Children's Environment. Teoksessa R. B. Bechtel & A. Churchman (toim.) Handbook of Environmental Psychology. New York: John Wiley, 363–373.
- Korpela, K. 2003. Mielipaikat ja mieliesineet tunteiden ja minäkokemuksen säätelyssä. Dementiautiset 4, 5–6.
- Koskennurmi-Sivonen, R. 1998. Creating a unique dress – A study of Riitta Immonen's creations in the finnish fashion house tradition. Helsinki: Akatiimi.
- Kymäläinen, P. 2006. Paikan ajattelun haasteita. Teoksessa S. Knuuttila, P. Laaksonen & U. Piela (toim.) Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Helsinki: SKS, 201–217.
- Lupton, G. & Noble, G. 2002. Mine/not mine: appropriating personal computers in the academic workplace. Journal of Sociology 38 (1), 5–23.
- Luutonen, M. 1997. Kansanomainen tuote merkityksenkantajana. Tutkimus suomalaisesta villapaidasta. Artefakta 3. Helsinki: Akatiimi.
- Matala, R. 2007. Kyborgit älyvaatesuunnittelussa. Teoksessa M. Hilden (toim.) Ryijyistä kyborgeihin – tekstiili- ja vaatetusalan muotoilututkimusta luomassa. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B: tutkimuksia ja selvityksiä 7, 101–113.
- Moring, I. 2000. Heimojen maa? Paikallistamisen politiikka ja identiteetti alueellisissa lehdissä. Teoksessa H. Tapper (toim.) Me median maisemisessa. Reflektioita identiteettiin ja mediaan. Oppimateriaaleja 91. Helsinki: Palmenia, 80-113.
- Naukkarinen, O. 1999. Ruumiin kulttuuri ja estetiikka. Synteesi 3/1999, 37–43.
- Newman, D. 2006. The lines that continue to separate us: Borders in our 'borderless' world. Progress in Human Geography 30 (2), 143–161.
- Norman, D. A. 2004. Emotional design. New York: Basic Books.
- Paasi, A. 2002. Rajat ja identiteetti globalisoituvassa maailmassa. Teoksessa J. Tunturi & T. Syrjämaa (toim.) Eletty ja muistettu tila. Helsinki: SKS, 154–176.

- Quinn, B. 2003. *The fashion of architecture*. Oxford: Berg.
- Rainio, M. 2005. ”Se oli niin pyhä se”. Suomen ja Venäjän välinen raja kuviteltuna ja tuotettuna rajaseudun asukkaiden kertomuksissa. Teoksessa P. Rantala & M. Tuominen (toim.) *Rajoilla*. Lapin yliopiston julkaisuja C 30. Rovaniemi, 99–116.
- Risikko, T. & Marttila-Vesalainen, R. 2006. *Vaatteet ja haasteet*. Helsinki: WSOY.
- Saarikangas, K. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli*. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia. Helsinki: SKS.
- Saarikoski, P. 2006. Raja mielen maisemana – johdannoksi. Teoksessa P. Saarikoski, R. Turtiainen & P. Granö (toim.) *Raja: kohtaamisia ja ylityksiä*. Turun yliopisto, kulttuurintuotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja VIII. Pori, 7–12.
- Sarantola-Weiss, M. 2003. *Sohvaryhmän läpimurto*. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Helsinki: SKS.
- Tani, S. 1997. *Maantiede ja kuvien todellisuus*. Teoksessa T. Haarni, M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.) 1997. *Tila, paikka ja maisema*. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 211–226.
- Utriainen, T. 2006. *Alaston ja puettu*. Ruumiin ja uskonnon ääret. Tampere: Vastapaino.
- Warwick, A. & Cavallaro, D. 1998. *Fashioning the frame*. Boundaries, dress and the body. Oxford: Berg.
- Vuorinen, R. 1990. *Persoonallisuus ja minuus*. Porvoo: WSOY.
- Zeisel, J. 2006. *Inquiry by design*. New York: W. W. Norton.